

7. Як в СРСР воювали (і мирилися) із Церквою.
ZAXID.NET. URL :
https://zaxid.net/yak_v_srsr_voyuvali_i_mirilisya_iz_tserkvoyu_n1518272 (дата звернення : 20.03.2023).

Приймук Вікторія Олександрівна – здобувачка СВО бакалавра факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (спеціальність 035.01 Філологія. Українська мова та література). *Наукові інтереси:* історія української літератури XIX – XX століття.

Алла Захарчук

Наук. керівник – к. філол. н., доц. Поляруш Н. С.

СВОЄРІДНІСТЬ ТВОРЧОЇ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ ІВАНА ЧЕНДЕЯ

Анотація. Наше дослідження є спробою окреслити місце і роль творчої спадщини Івана Чендея в українській літературі XX століття, продемонструвати особливості його манери, визначити основні тематичні групи прози письменника.

Ключові слова: закарпатська проза, Іван Чендей, мала проза, прототип, творчий доробок.

Annotation. Our research is an attempt to outline the place and role of the creative heritage of Ivan Chendey in Ukrainian literature, to demonstrate the peculiarities of his manner, to identify the main thematic groups of his prose works.

Keywords: transcarpathian prose, Ivan Chendey, small prose, prototype, creative work.

Іван Чендей – видатний український письменник, фольклорист, журналіст, кіносценарист, перекладач, лауреат Державної премії України ім. Т.Г. Шевченка, один із найбільш яскравих прозаїків української літератури

другої половини ХХ ст. Свого часу митець очолював Закарпатську організацію Спілки письменників України (1958-1968), був головою Закарпатського відділення Українського фонду культури (1990-ті рр). Іван Чендей – автор сценарію фільму «Тіні забутих предків» (за повістю Михайла Коцюбинського) – одного із знакових українських фільмів.

Творчий доробок Івана Чендея завжди привертав увагу літературознавців, адже Іван Чендей належить до тих митців, які не можуть творити образи з уяви. Герої його творів – реальні люди: чоловіки, жінки, діти. Для нього неабияк цінними були ґрунтовні знання про життєву основу майбутніх сюжетних перипетій, предметно-побутових деталей і виробничих процесів, персонажів, постійно і безпосередньо «спілкуватися» з ними.

Творчість Івана Чендея постійно перебувала і перебуває у полі зору науковців: В. Бойко, В. Дончика, Р. Жаркової, М. Жулинського, С. Кіраля, О. Козій, О. Мишанича, Н. Олійника, Г. Сивоконя, М. Стрельбицького, Д. Федаки, П. Ходанича, М. Хорошкова, та ін.

Актуальність теми нашої статті зумовлена посиленою увагою сучасного літературознавства до науково-теоретичного осмислення художнього світу Івана Чендея з урахуванням дослідницьких стратегій, поширених в сучасному літературознавстві.

Мета статті – дати загальну характеристику життя та творчості письменника, з'ясувати особливості його творчої манери крізь виміри часу.

Творчість Івана Чендея – одна з найвагоміших сторінок літератури Закарпаття. Письменник виростав, формувався і все життя творив на Закарпатті – особливому регіоні України, який зберіг і досі автентичний спосіб буття і світогляду. Відповідно, уся творчість Івана Чендея, насичена тогочасними ідеями та настроями регіону,

присвячена соціальним, духовним і моральним проблемам історії Закарпаття.

Проза письменника, яку складають новели, оповідання, романи, презентує нам унікальність образів верховинців, посеред яких народився і виростав письменник. Як зазначає дослідниця В. Бойко [Бойко 2017], «батько, мати, брати і сестри, тітки і дядьки, поряд із персонажем – авторським *alter ego*, «населяють» тексти Івана Чендея, переходять із одного в інший, доповнюючись, деталізуючись, створюючи біографії персонажів, які не обмежуються одним твором, а поєднують між собою по кілька з них» [Бойко 2017: 7].

Особливо чарувало митця рідне село Дубове на Тячівщині, що стало облюбованим топомосом його творчості. Нерідко Іван Чендей підкреслював регіональний колорит свого краю, закликаючи митців-сучасників презентувати закарпатську культуру у своїх творах [Жаркова 2022: 43].

Як ніхто інший у крайовій літературі, Іван Чендей спирався на архетипи колективного підсвідомого. Саме такими, архетипними й ментальними, були символи, що стали ключовими не тільки в його прозі, а й у духовному світі.

П. Ходанич у творчості Івана Чендея виділяє такі тематичні групи:

- колективізація та індустріалізація краю, життя колгоспного села;
- суспільно-політичного розвитку Закарпаття у першій половині XX століття, боротьби з фашизмом (фронти, партизанські загони, підпілля);
- історичні романи про Давню Русь;
- соціально-побутова тематика; спільне – зображення авторами складних процесів переходу від традиційно-патріархального устрою життя до індустріального суспільства;

– теми урбанізації, духовного світу сучасників, формування особистості в умовах Незалежності [Ходанич 2007: 176].

Малу прозу митця складають збірки: «Чайки летять на Схід» (1955), «Вітер з полонин» (1958), «Терен цвіте» (1967), «Березневий сніг» (1968), «Зелена верховина» (1975), «Казка білого інею» (1979), «Теплий дощ» (1979), «Кринична вода» (1980), «Вибрані твори: у 2-х томах» (1982), «Вікна у світ» (1987), «Калина під снігом» (1988), «Вибране: у 2-х томах» (2002-2003).

Вже у дебютній збірці новел «Чайки летять на схід» (1955), за словами літературознавця Д. Федаки, «авторська концепція гармоніює з душевним станом персонажів. Ліризм поєднується з драматичною напругою. Стиль оповіді – вивірене реалістичне письмо, виразно стримане, без надриків, стисле, але не однотонне [Федака 2017: 299]. У назві збірки автор акумулював високу символіку довгоочікуваного єднання Закарпаття зі Східною Україною, наголосив на величчі самопожертви, незламності духу народного.

Важливою подією в житті і творчості Івана Чендея став вихід у світ «Калини під снігом» (1988). Автор отримав чимало схвальних відгуків, зокрема, О. Мишанич, стверджував, що «Іван Чендей своїми творами «випередив час, художньо відтворив ті процеси і образи у своєму краї, про які на повний голос ми заговорили тільки в умовах незалежної України» [Мишанич 2004: 265-267].

На думку дослідників, збірка «Чайки летять на схід» репрезентувала митця слова, який органічно вписав історію Закарпаття в загальноукраїнський літературний контекст.

Повістям Івана Чендея властива започаткована у 60-70-тих роках ХХ століття ліризація, часто підсилена авторською позицією, інтимними переживаннями, зверненням до категорій і цінностей патріархальної родини, пам'яті народних традицій. Повістеві твори письменника «Чорна сальва», «Терен цвіте», «Іван», «Іванові журавлі» та

ін. значно розширили тяжіння до філософського осмислення життя людства, морально-етичних та духовних витоків внутрішнього світу людини, пригніченої соціально-економічними умовами радянського способу життя. Окремим творам властивий критичний пафос, наприклад, повість «Іван» як своєрідному виразу радянській дійсності.

У творчій спадщині письменника є два романи: «Птахи полишають гнізда» і «Скрип колиски». На особливу увагу заслуговує роман «Птахи полишають гнізда» Івана Чендея. Це витончений твір, що складається з різноманітних мотивів, тем та символів. На перший погляд, роман може здатися дуже складним для розуміння, але якщо ретельно розглянути його структуру, тематику та символіку, то він набуває більш зрозумілого та цілісного вигляду. «Птахи полишають гнізда» – це роман про долю людини в умовах війни, про її пошуки себе та своєї ідентичності, про взаємини між людьми у важкий час. Роман є складним й багатоплановим художнім твором, у якому розглянуто тему морального, етичного й соціального вибору людини в умовах складного політичного та історичного контексту.

Сучасна дослідниця малої прози, письменниця Р. Жаркова звертає увагу на помітність традицій Бальзака й Золя у творчості Івана Чендея, що визначається, по-перше, міграцією персонажів серед статичності локацій, по-друге, множинністю мікроісторій, що складаються в макроісторію, сучасну для письменника і не байдужу для нас, читачів. Увагу літературознавиці привертає наявність колоритних жіночих образів. Авторка переконливо стверджує, що «це не лише дружини, матері, дочки, невістки, а й натхненні феміністки, мужні верховинки, жінки, які долають віками культивовану маргінальність, прориваючись у публічний простір, заявляючи про свої натхнення і бажання» [Жаркова 2022: 45].

На думку О. Козій, Іван Чендей «переважно не подає докладних портретних характеристик героїв (колір волосся, очей, риси обличчя), його портретні деталі спрямовані на

внутрішній світ персонажів», позаяк «зовнішнє» і «внутрішнє» буття персонажів тісно переплітається, зовнішні риси людини часто маркеровані її психоемоційним станом, особливостями темпераменту, рисами характеру тощо. Цікавою є думка дослідниці і про те, що жінки у творах Івана Чендея здебільшого «виписані як матері та хранительки домашнього вогнища. Можна навіть говорити про своєрідний культ матері у творчому доробку автора» [Козій 2007: 19].

Твори Івана Чендея актуальні і сьогодні, адже в них, як писав Іван Дзюба, «поетизація народної вдачі, гармонії родинних стосунків і доброго співжиття зі світом природи, яка промовляє до нашого серця багатством своїх голосів і незбагненністю його мовчання» [Дзюба 2020: 200].

Сучасного читача вражає мова творів Івана Чендея – тонкого знавця рідної говірки, майстра художнього слова. Дмитро Павличко слушно зауважував, що «при тому лексичне багатство гуцульського діалекту в Івана Чендея таке прекрасне і неосяжне, як природа гори Ясенової, під якою розташоване його село Дубове, а нижче грає-виграє гомінлива річка Тересва» [Павличко 2020: 334].

У творах Івана Чендея помітною є найтісніша прив'язаність до прототипів і реалій буття, яскрава індивідуалізація синтезується тут з високим рівнем типізації та гуманістичного наповнення, і для такого синтезу важко в українській літературі знайти аналогію. Микола Васьків, вважаючи таке явище унікальним і для світової літератури, таки знаходить для нього відповідники у творчості зарубіжних письменників і стверджує: «...ми таки можемо знайти певні аналоги, перегуки типологічного характеру, які підтверджують факт уписування тенденцій розвитку вітчизняної літератури другої половини минулого століття у загальносвітовий літературний контекст» [Васьків 2011: 41].

Отже, Іван Чендей є унікальним письменником, який вибудував свій особистий творчий світ. Спираючись на традиції свого народу, він увібрав у себе дух тогочасного

суспільства, його менталітет, звичаї, переконання, цінності. Його творча манера бере початок із Закарпаття, чим можна пояснити популярність творчості письменника, який не втратив своєї актуальності і нині.

Література

1. Бойко В. Етнічний і національний дискурс творчості Івана Чендея : дис.. канд.. філол.. наук: 10.01.11. українська література. Київ : Київський національний університет культури і мистецтв, 2017. 202 с.
2. Васьків М. Забереж І. Чендей як відтворення і творення власної Йокнапатофи і власного Макондо. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства* : зб. наук. пр. Ужгород, 2011. Вип. 15. С. 38–42.
3. Дзюба І. Журавлі Івана Чендея. Іван Чендей у колі сучасників : зб. спогадів, статей, есе, худож. творів, бібліогр. джерел. Уклад. : О. Гаврош, С. Кіраль, І. Когутич, М. Трещак, О. Шмайда; відп. за вип. О. Канюка (2017), М. Трещак (2020). Ужгород : РІК–У, 2020. С. 199–201.
4. Жаркова Р. Бачу її нині : жіночі образи у малій прозі Івана Чендея : монографія. Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2022. 332 с.
5. Козій О. Повісті і романи І. Чендея: неореалістичний дискурс : дис.. канд. філол. наук : 10.01.01. українська література. Кіровоград : Кіровоградський державний педагогічний університет ім. В. Винниченка, 2007. 209 с.
6. Мишанич О. Нові книги Івана Чендея. 3 минулих літ : літературознавчі статті й дослідження різних років. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. С. 255–267.
7. Павличко Д. «І ти гуцул, і я гуцул, одна у нас мова» : зустріч з Іваном Чендеєм. Іван Чендей у колі сучасників : зб. спогадів, статей, есе, худож. творів, бібліогр. джерел. Уклад.: О. Гаврош, С. Кіраль, І. Когутич,

М. Трещак, О. Шмайда; відп. за вип. О. Канюка (2017), М. Трещак (2020). Ужгород: РІК-У, 2020. С. 325–338.

8. Федака Д. Чендееві журавлі. Іван Чендей у колі сучасників : зб. спогадів, статей, есе, худож. творів, бібліогр. джерел. Уклад.: О. Гаврош, С. Кіраль, І. Когутич, М. Трещак, О. Шмайда; відп. за вип. О. Канюка. Ужгород : РІК-У, 2017. С. 292–303.

9. Ходанич П. Творчість Івана Чендея у контексті прози Закарпаття другої половини ХХ століття. *Сучасні проблеми мовознавства літературознавства*. Вип. 11 : Творчість Івана Чендея в загальноукраїнському літературному контексті. Ужгород : Вид-во УжНУ «Говерла», 2007. С. 175–180.

Захарчук Алла Михайлівна – здобувачка СВО магістра факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (спеціальність 014.01 Середня освіта (Українська мова та література)).
Наукові інтереси: історія української літератури ХХ століття.

Оксана Журавленко
Наук. керівник – к. філол. н., доц. Віннічук А. П.

ІСТОРИЧНА РОМАНІСТИКА ПАВЛА ЗАГРЕБЕЛЬНОГО ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Анотація. У статті проаналізовано сучасний стан дослідження історичних романів Павла Загребельного. Узагальнено та систематизовано погляди вітчизняних учених на ідейно-тематичне та жанрово-стильове розмаїття прози письменника.

Ключові слова: Павло Загребельний, історичний роман, жанр, жанровий різновид, стиль.